

EB
0049.

—

Dr. F. DE ROOS

PROBLEMEN VAN WERELDHANDEL

EB^{bis}-

PROBLEMEN VAN WERELDHANDEL

PROBLEMEN VAN WERELDHANDEL

1. B. DE W. L. J. VAN

PROBLEMEN VAN WERELDHANDEL

REDE

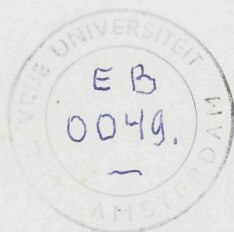
TER GELEGENHEID VAN DE 83e HERDENKING
VAN DE STICHTING DER VRIJE UNIVERSITEIT
OP 21 OKTOBER 1963

UITGESPROKEN
DOOR DE RECTOR MAGNIFICUS

Dr. F. DE ROOS

J. H. KOK N.V. KAMPEN

De internationale uitwisseling van goederen en diensten vormt een verschijnsel, dat van ouds de aandacht heeft geboeid. Niet alleen is het voor vele volkshuishoudingen, waaronder met name de onze, van uitermate grote praktische betekenis, maar het heeft ook steeds de beoefenaren van de economische wetenschap in bijzondere mate geïntregeerd.

Aan de hiermede samenhangende vraagstukken is vooral na de tweede wereldoorlog als het ware een nieuwe dimensie toegevoegd door het bijzondere accent, dat terecht is gelegd op de problemen van economische ontwikkeling der arme landen.

Het internationale handelsverkeer heeft consequenties voor deze economische ontwikkeling, maar eveneens laat deze ontwikkeling het internationale handelsverkeer niet onberoerd. De inter-dependenties zijn zowel van theoretisch als van praktisch belang. Daarom wil ik in dit uur gaarne uw aandacht vragen voor enkele problemen van wereldhandel, die met name door de economische verheffing van de landen met zeer lage reële inkomens per hoofd in het leven worden geroepen.

De betekenis van internationale handel voor de welvaart der volken in deze zin, dat zij bijdraagt tot een stijging van het reële inkomen per hoofd, werd door de auteurs van de klassieke school reeds duidelijk onderkend. In de eerste plaats werd gewezen op de voordelen van de arbeidsverdeling, die uit internationale handel voortvloeit. Zij brengt een betere allocatie van de aanwezige productiefactoren met zich, waardoor de totale productie in de aan de internationale ruil deelnemende landen wordt verhoogd. Deze gedachtengang die als de theorie van de comparatieve kostenverschillen bekend staat, is sindsdien verder uitgewerkt en vormt nog steeds, zij het dat de materiële inhoud wel aanzienlijk is veranderd, de hoeksteen van de theorie van de internationale handel.

De klassieke auteurs hadden evenwel ook oog voor de betekenis van de wereldhandel in gans andere zin ¹⁾. Zij wezen in de tweede plaats

¹⁾ Zie H. Myrinh: „The „Classical Theory” of International Trade and the Underdeveloped Countries” in *Economic Journal* 1958, blz. 317 e.v.

op het productiviteitsverhogende effect, dat voortvloeyde uit de verruiming der markten en de toegenomen arbeidsverdeling, waardoor de geschiktheid en bekwaamheid van arbeiders en ondernemers toeneemt, een stimulans ontstaat tot het invoeren van nieuwe productietechnieken, en technische ondeelbaarheden in het productieproces kunnen worden overwonnen zodat de voordelen van productie op grote schaal kunnen worden benut²⁾).

Bovendien wijst met name J. S. Mill erop, dat voor landen, die wij nu ontwikkelingsgebieden zouden noemen, bovendien nog geldt, dat de buitenlandse handel het behoeftenpatroon van de bevolking zal kunnen veranderen en deze zal kunnen stimuleren tot meerdere en efficiëntere inspanning. Al deze dingen noemt Mill: „indirect effects, which must be counted as benefits of a high order”³⁾.

Er is evenwel nog een derde element in de klassieke gedachtengang, dat in dit verband aandacht verdient. Met name Adam Smith heeft naar voren gebracht, dat internationale handel voor sommige landen de mogelijkheid biedt, via exporten een surplus-capaciteit van één of meer productiefactoren te benutten⁴⁾. Het gaat hier niet zozeer om een betere allocatie van productiefactoren maar om de mogelijkheid, via internationale handel effectieve vraag te creëren voor productiefactoren, die anders ongebruikt zouden blijven. Deze gedachte is hem door Mill⁵⁾ en latere auteurs niet in dank afgenomen, omdat zij hierin een overblijfsel van mercantilistische gedachtengangen met hun typische accent op de export zagen. Toch is deze „vent for surplus” theorie voor landen die nog aan het begin van een proces van economische ontwikkeling staan, bijzonder actueel. Men kan de volkshuishoudingen van deze landen op verschillende manieren beschrijven⁶⁾, maar voor ons doel kan worden opgemerkt, dat de beschikbaarheidsverhoudingen der productiefactoren zodanig zijn, dat bij volledige inschakeling niet voor alle productieve krachten positieve beloningsvoeten zouden ontstaan, zodat zij dus niet alle worden ingeschakeld. In een dergelijke situatie,

²⁾ In tegenstelling tot de theorie van de comparatieve kostenverschillen, waarbij het gaat om een verschuiving *langs* een gegeven transformatiecurve, betreft het hier een verschuiving *van* de transformatiecurve.

³⁾ J. S. Mill: „Principles of political Economy” (1848) Boek III, Hoofdstuk XVII, § 5.

⁴⁾ A. Smith: „the Wealth of Nations”. Ed. Cannan Vol. I p. 413.

⁵⁾ T. a. p. Boek III, Hoofdstuk XVII, § 4.

⁶⁾ Zie omtrent een korte en bijzonder heldere karakteristiek: G. M. Meier: „International Trade and Development” (1963) blz. 182.

waarin de wet van Say zich dus niet kan realiseren, is de mogelijkheid van verkoop van producten op internationale markten, waarvoor anders geen of onvoldoende vraag zou bestaan, voor deze landen bijzonder belangrijk. Zij verkrijgen dan internationale betaalmiddelen, waarvoor andere producten kunnen worden gekocht. Deze buitenlandse producten verkrijgen zij in feite zonder kosten, omdat voor de binnenslands voor exportdoeleinden gebruikte productiemiddelen toch geen ander emplooi gevonden zou kunnen worden⁷⁾. Te denken valt hier aan arbeid en minerale natuurgaven en in bijzondere omstandigheden ook nog wel aan grond.

Wanneer men let op al de gunstige gevolgen, die aan internationale handel worden toegeschreven, en in vele gevallen geschiedt dit terecht, dan zal men zich ongetwijfeld verwonderd afvragen, waarom dan niet vele van de huidige ontwikkelingslanden reeds lang een hoog stadium van economische ontwikkeling hebben bereikt. Verschillende van deze gebieden nemen immers reeds gedurende vele decennia intensief aan het internationale ruilverkeer deel, met name als leverancier van voedingsmiddelen, industriële grondstoffen, aardolie en mineralen.

Het antwoord op deze vraag is niet gemakkelijk te geven. Verschillende auteurs hebben zich bezig gehouden met de relatie tussen internationale handel en economische ontwikkeling, waarbij velen op dikwijls uiteenlopende gronden tot de conclusie komen, dat de internationale handel zelfs schadelijk is geweest voor de economische ontwikkeling van vele onderontwikkelde gebieden. Zo meent Myrdal in zijn dikwijls suggestieve terminologie, dat de internationale handel sterke „backwash” effecten in deze gebieden heeft uitgeoefend, waarbij hij denkt aan kapitaalvlucht uit deze landen naar Westerse gebieden met hogere rendementen en een betere graad van rechtszekerheid, en de invloed van buitenlandse concurrentie op aanwezige ambachtelijke activiteiten⁸⁾.

Anderen wijzen op het feit, dat de met westers kapitaal en ondernemerskwaliteiten ontwikkelde exportsectoren de volkshuishouding een dualistisch karakter hebben gegeven, een kleine sector met naar Westerse

⁷⁾ G. Haberler: „International Trade and Development” (1959) blz. 9 meent, dat deze „vent for surplus”-gedachte kan worden gezien als een extreem geval van verschillen in comparatieve kosten. M.i. miskent deze opvatting het essentiële verschil tussen een situatie, waarin de wet van Say kan werken, en waarin dus door het prijzenmechanisme de aanpassingen in de productiestructuur zich volgens de lijnen van de comparatieve kostentheorie kunnen voltrekken, en een situatie, waarin de wet van Say zich niet kan realiseren.

⁸⁾ G. Myrdal: „Economic Theory and Underdeveloped Regions” (1957) blz. 51 e.v.

maatstaven goed geleide ondernemingen, terwijl de rest van de volkshuishouding haar traditionele karakter behield. Het aantrekken van ongeschoolde immigranten in deze exportsectoren van arme landen versterkte nog het dualistische karakter. Bovendien hadden de in buitenlandse handen zijnde plantages en mijnbouw-ondernemingen en handelsfirma's dikwijls een monopsonie-achtige positie t.a.v. het aantrekken van arbeiders en het opkopen van inheemse producten, en een monopolie-achtige positie bij de verkoop van consumptie-goederen van buitenlandse oorsprong⁹⁾. Door dit alles werden de betrokken volkshuishoudingen geschaad.

In vele ontwikkelingslanden hebben deze gedachten weerklank gevonden en er toe geleid, dat men de export van met name agrarische producten ging zien als oorzaak van het achterblijven op economisch gebied. Aan de agrarische exportsectoren werd dan ook soms welbewust weinig aandacht geschonken, zodat hun verdere ontwikkeling niet krachtig ter hand werd genomen en soms werd belemmerd. Kan men evenwel terecht zeggen, dat de internationale handel de desbetreffende volkshuishoudingen schade heeft toegebracht? Het wil mij voorkomen dat dit niet juist is.

Natuurlijk wil ik geenszins ontkennen, dat internationale concurrentie schade heeft toegebracht aan bestaande ambachtelijke activiteiten, dat kapitaal uit de ontwikkelingsgebieden in Westerse landen werd en wordt belegd, en dat in het verleden, toen deze gebieden nog veelal koloniën waren, de beschreven monopolistische situaties hebben geheerst. Waar het echter om gaat is, dat het tot stand komen van de bedoelde exportsectoren niet in concurrentie met binnenlandse investeringen plaats vond¹⁰⁾, zodat men moeilijk kan volhouden, dat zij de bestaande volkshuishoudingen schade toebrachten, terwijl de lage reële lonen niet door deze exportsectoren werden veroorzaakt, maar een gevolg waren van de in de traditionele sector heersende lage arbeidsproductiviteit. De monopolistische invloeden, waarover werd gesproken, hebben waarschijnlijk de reële inkomens der betrokken inheemsen minder doen stijgen dan bij concurrerende marktomstandigheden mogelijk was geweest, maar een absolute schade kan dit niet inhouden, daar zonder het ontstaan der bedoelde exportsectoren de hiermee samenhangende verkoop van inheemse en de daardoor mogelijke aankoop van buitenlandse producten in het geheel niet zou zijn ontstaan.

⁹⁾ B. Higgins: „Economic Development” (1957) blz. 411.

¹⁰⁾ Meier: t.a.p. blz. 170.

De export van agrarische en minerale producten kan dus niet tot gevolg hebben gehad, dat de economische ontwikkeling der betrokken gebieden werd belemmerd. Integendeel, op deze wijze werden productiefactoren gebruikt, die anders onbenut zouden zijn gebleven, en verkregen de landen opbrengsten in buitenlandse valuta, waarmede de import van noodzakelijke goederen kon worden betaald. Ook thans nog is dat het geval.

Uiteraard betekent een eenzijdige oriëntering op de export van dikwijls weinige producten, dat de conjunctuurgevoeligheid van deze landen, althans wat deze sector van hun economisch leven betreft, bijzonder groot is. Een andere vraag, die in dit verband nog aandacht verdient is, of men ook kan constateren, dat de arme landen onderworpen zijn aan een proces van trendmatige verslechtering van hun ruilvoet met het buitenland. Verschillende auteurs¹¹⁾ zijn deze mening toegedaan, en zij concluderen hieruit, dat de bestaande productiestructuur voor de ontwikkelingslanden zeer onvoordelig is, daar hun via verslechterende ruilvoeten in het internationale handelsverkeer voortdurend gedeelten van hun reële nationale inkomens worden ontgenomen ten gunste van de hoog ontwikkelde industrielanden.

Nu blijkt het statistisch materiaal, dat ten bewijze van de trendmatige verslechtering van de ruilvoeten der ontwikkelingslanden wordt aangevoerd, onvoldoende te zijn om de stelling te adstrueren, terwijl de gegeven verklaringen de toets der kritiek niet kunnen doorstaan¹²⁾. Wij gaan te dezer plaatse op dit probleem niet verder in, omdat het eigenlijk nauwelijks relevant is, ondanks de grote aandacht die het heeft verkregen. Immers is voor een land niet het verloop van de ruilvoet als zodanig van belang, maar het volume van de importen, dat per eenheid productiefactoren, aangewend voor de vervaardiging van exportgoederen, kan worden verkregen¹³⁾. Juist door de verbeteringen in de productiviteit bij de productie der exportgoederen, die zich in de loop der jaren in de ontwikkelingslanden heeft voorgedaan, is het alleszins waarschijnlijk, dat zij op deze wijze toenemende voordelen uit hun exporten hebben verkregen¹⁴⁾, afgezien natuurlijk van conjuncturele fluctuaties.

¹¹⁾ Zie voor een uitvoerig overzicht: Higgins, t. a. p. blz. 357—383.

¹²⁾ Zie Meier: t.a.p. blz. 55—63.

¹³⁾ D.w.z. niet de „commodity terms of trade”, maar de „single-factoral terms of trade” zijn van belang.

¹⁴⁾ Meier: t. a. p. blz. 62.

Al heeft de internationale handel de volkshuishoudingen der arme landen niet benadeeld, en zoals wij hebben gezien, zelfs bepaalde voordelen opgeleverd, toch heeft zij niet een proces van economische ontwikkeling teweeggebracht, als op grond van de overwegingen der klassieke auteurs, die zoals gezegd voor andere gebieden nog steeds een hoge mate van actualiteit hebben, mocht worden verwacht. Zeer in het algemeen gesproken zou ik hiervoor een tweetal samenhangende redenen willen aanvoeren.

In de eerste plaats was de structuur van deze volkshuishoudingen niet zodanig, dat de internationale handel een proces van economische ontwikkeling kon stimuleren. In het voorgaande is daar reeds over gesproken toen werd opgemerkt, dat de wet van Say zich daar niet kon effectueren. Men zou het ook nog anders kunnen formuleren door te stellen, dat deze arme landen in een toestand van absolute kapitaalschaarste verkeren.

In de tweede plaats zijn de winsten die in de exportsectoren werden gemaakt, in onvoldoende mate benut om de zo noodzakelijke infra-structurele investeringen tot stand te brengen. Zoals bekend zijn dergelijke investeringen in de infra-structuur noodzakelijk om economische vooruitgang te kunnen bewerkstelligen.

Dit gedeelte van het betoog overziende komen wij tot de conclusie, dat internationale handel niet bij machte is geweest om in de arme landen een proces van economische ontwikkeling in gang te zetten. De oorzaak hiervan is niet, dat de internationale goederenruil als zodanig voor deze landen schadelijk is geweest, maar dat de interne situatie in deze gebieden het onmogelijk maakte, dat van het internationale goederenverkeer voldoende stimulansen uitgingen.

Het is dus duidelijk, dat voor de economische ontwikkeling van arme landen andere krachten dan de internationale handel in gang moeten worden gezet. Nu is het niet de bedoeling thans over ontwikkelingsprocessen in het algemeen te spreken, doch slechts voor zover zij in relatie staan tot de wereldhandel.

Nu hebben de huidige ontwikkelingslanden een vrij eenzijdige exportstructuur, een hoge graad van concentratie in de export¹⁵⁾. Zij zijn daardoor in hun exportopbrengsten zeer conjunctuurgevoelig¹⁶⁾. Dit betekent weer, dat zowel de binnenlandse besparingen als de opbrengsten

¹⁵⁾ M. Michaely: „Concentration in International Trade” (1962) blz. 16.

¹⁶⁾ Michaely: t.a.p. blz. 92.

aan vreemde valuta grote schommelingen vertonen¹⁷⁾, hetgeen belemmerend werkt op een rustige en regelmatige voortzetting van binnenlandse ontwikkelingsprogramma's. Verschillende pogingen zijn ondernomen of worden bestudeerd om de exportopbrengsten van de grondstoffenexporterende landen te stabiliseren. Wij laten deze zaken verder onbesproken¹⁸⁾. Niettemin blijven deze fluctuaties een ernstige belemmering vormen. Ook om deze reden, maar uiteraard niet alleen om deze reden, streven de ontwikkelingslanden naar een verbreding van hun economische structuur, met name in de richting van de vestiging van industrieën. Enkele belangrijke problemen met betrekking tot de wereldhandel komen hierbij aan de orde.

De ervaring wijst uit, dat landen, die in een proces van economische ontwikkeling reeds verkeren, een belangrijk gedeelte, nl. ongeveer 28 % van hun invoerwaarde besteden aan de import van kapitaalgoederen¹⁹⁾. Indien de ontwikkelingslanden hun plannen tot economische ontwikkeling voortzetten zullen zij dus ook vermoedelijk een ongeveer gelijk percentage van hun importen aan deze categorie van goederen moeten besteden, zonder dat hiervoor om begrijpelijke redenen compensatie kan worden gevonden in een relatieve vermindering van de import van consumptiegoederen. Dit betekent dat bij de geenszins overdreven hoge streefpercentages van de stijging van het reële inkomen per hoofd in de ontwikkelingslanden hun importen aanzienlijk sterker zullen moeten stijgen dan de wereldhandel in het verleden is toegenomen²⁰⁾.

Naar het zich laat aanzien, zullen deze landen dit alleen maar kunnen bereiken, indien zij hun exportwaarde eveneens aanzienlijk sterker kunnen doen stijgen dan op grond van het verleden voor het groeitempo van de wereldhandel mag worden verwacht, dan wel indien zij op grotere schaal dan tot dusverre kapitaalhulp van de rijke landen ontvangen. Anders immers zouden betalingsbalanstekorten het doorvoeren van ontwikkelingsprogramma's verhinderen.

De vooruitzichten voor de toeneming van de exporten der ontwikkelingslanden met een hoger percentage dan de toeneming van de wereld-

¹⁷⁾ Zie bijv. H. Linnemann: „Grondstoffenprijzen en hulpverlening” in E.S.B. 2 november 1960.

¹⁸⁾ Zie J. Tinbergen: „Shaping the World Economy” (1962) blz. 74 e.v.

¹⁹⁾ „Trends in International Trade” G A T T (1958) blz. 46, tabel 19.

²⁰⁾ „Trends in International Trade” blz. 50.

Tinbergen, t. a. p. blz. 109, noot 3 vermeldt, dat de ontwikkelingslanden tussen 1960 en 1980 hun exporten naar West-Europa met \$ 5 milliard zullen moeten vermeerderen om betalingsevenwicht te kunnen handhaven.

handel in het algemeen zijn evenwel niet bijzonder gunstig. Integendeel, sinds het begin van de jaren vijftig is wel de waarde van de uitvoer der ontwikkelingslanden toegenomen maar hun aandeel in de wereldhandel is gedaald. Tussen 1950 en 1962 nam het aandeel van de ontwikkelingslanden in de totale wereldhandel af van 31 % tot 23 %²¹⁾, het aandeel van hun exporten nam nog iets sterker af, omdat hun importen ten dele met internationale kapitaalhelp werden betaald. Voor deze gang van zaken zijn verschillende redenen aan te voeren.

Zoals bekend betreffen de exporten der ontwikkelingslanden voornamelijk voedingsmiddelen en agrarische grondstoffen; de uitvoer van erten en aardolie maakt ongeveer $\frac{1}{3}$ van hun exportwaarde uit. Nu hebben de producten van agrarische oorsprong niet alleen een ongunstige prijsontwikkeling ondergaan, maar ook andere factoren spelen hier een rol. De productiestijging in de geïndustrialiseerde landen, die als zodanig vraagvermeerderend werkt voor de exportproducten der ontwikkelingslanden, heeft met name dit beeld te zien gegeven, dat de bedrijfstakken, die relatief weinig wereldgrondstoffen gebruiken, zoals de machine-industrie, de electro-technische industrie en de vervaardiging van vervoermateriaal, de sterkste productietoeneming hebben vertoond. Bovendien hebben de synthetische grondstoffen ten dele de plaats van de agrarische producten ingenomen. Tenslotte hebben de beschermende maatregelen, die de Westerse landen over het algemeen ten behoeve van hun eigen landbouwproducten hebben getroffen, de exporten van deze goederen van de ontwikkelingslanden nadelig beïnvloed.²²⁾ Er is geen reden om te verwachten, dat de factoren, die structureel de exporten der ontwikkelingslanden nadelig hebben beïnvloed, in de nabije toekomst niet meer werkzaam zullen zijn.

Dit alles betekent, dat de ontwikkelingslanden naar het zich thans laat aanzien, hun invoerbehoeften, willen zij hun ontwikkelingsplannen kunnen uitvoeren, in zeer onvoldoende mate met hun exportopbrengsten zullen kunnen dekken.

Hiervoor zou immers nodig zijn, dat de exportopbrengsten in sterkere mate toenemen dan de wereldhandel in haar geheel tot nu toe is

²¹⁾ Berekend op grond van gegevens uit de jaarverslagen van de Bank voor Internationale Betalingen.

²²⁾ E. Devons: „Understanding International Trade”, Economica 1961, blz. 351-359 acht het ook mogelijk, dat de ontwikkelingslanden het aanbod relatief hebben beperkt vanwege hun industrialisatie-pogingen. De prijsbeweging geeft echter m.i. aan deze gedachte weinig grond.

geëxpandeerd. Wij hebben echter gezien, dat juist het tegengestelde moet worden verwacht. Wel zullen de ontwikkelde landen in zoverre de arme landen te hulp kunnen komen, dat zij de invoer vanuit die landen vergemakkelijken, door de bestaande belemmeringen af te schaffen of te verminderen. Recentelijk heeft Tinbergen hieromtrent een aantal belangrijke voorstellen gedaan²³⁾, die m.i. niet alleen overwogen, maar ook in hoofdzaak uitgevoerd dienen te worden. Bovendien zouden de industrieproducten van zich ontwikkelende landen op ruime schaal toegang tot Westerse markten dienen te verkrijgen. Men zou hier, om de dan noodzakelijke aanpassingen in de productiestructuur der huidige industriële landen te vergemakkelijken, kunnen denken aan een systeem van jaarlijks toenemende quota's.

Het is niet zonder meer zeker, dat een dergelijke gang van zaken, die een uitbreiding van het handelsvolume betekent, voor de Westerse landen reële inkomensverliezen met zich mee zou brengen. Tegenover de verliezen, die voortvloeien uit ruilvoetverslechtingen, staan ook winsten als gevolg van de vergrote specialisatie. Bovendien zal de vergrote omvang van de internationale ruil ook nog indirecte voordelen met zich kunnen brengen, die voortvloeien uit de productie voor een grotere markt. Wij laten deze zaken hier echter verder rusten²⁴⁾.

Overigens zal uit het voorgaande wel duidelijk zijn, dat alleen door omvangrijke buitenlandse kapitaalhulp de ontwikkelingslanden in staat zullen kunnen zijn, hun volkshuishoudingen tot een zodanige economische structuur te brengen, dat op den duur een groeiproces zich door interne factoren kan ontwikkelen. Pas dan, wanneer de interne economische structuur grondig is gewijzigd en verbeterd, zal de internationale handel, zoals wij reeds hebben gezien, op dit groeiproces bevruchtend kunnen inwerken.

Overigens dient men zich over de omvang van de noodzakelijke kapitaalhulp geen overdreven voorstellingen te maken. De reële inkomens per hoofd in de ontwikkelingslanden stijgen thans met ongeveer $1\frac{1}{2}\%$ per jaar, bij een jaarlijkse kapitaalhulp van de economisch ontwikkelde landen van \$ 7 à 8 milliard per jaar. Om een stijging van de reële inkomens met $3\frac{1}{2}\%$ per jaar te bereiken zou deze kapitaalhulp ongeveer moeten worden verdubbeld. Dit betekent evenwel niet meer, dan dat de totale kapitaalhulp ongeveer 2% van het totale inkomen

²³⁾ J. Tinbergen: „Shaping the World Economy” (1962) blz. 149 e.v.

²⁴⁾ Zie F. de Roos: „Theorie der Internationale Economische Betrekkingen” (1961) blz. 254/5.

der rijke landen zou uitmaken, d.w.z. de inkomensstijging die de inwoners van deze economisch ontwikkelde landen jaarlijks ongeveer genieten ²⁵⁾).

Wij hebben dus gezien, dat de ontwikkelingslanden niet door uitbreiding van hun exporten er naar redelijke verwachting in zullen kunnen slagen, hun volkshuishoudingen van de nodige kapitaalgoederen te voorzien, maar dat buitenlandse hulp noodzakelijk zal zijn.

Deze buitenlandse kapitaalverstrekkingen zijn ook nog om een andere reden van belang, welke ten nauwste verband houdt met de toekomstige structuur van de wereldhandel. Men komt veelvuldig de opvatting tegen, dat de ontwikkelingslanden hun proces van economische ontwikkeling kunnen versterken en versnellen met behulp van handelspolitieke maatregelen van protectionistische aard. Verschillende argumenten worden hiervoor aangevoerd, waarvan de voornaamste in het kort besproken zullen worden.

Veelal heerst in de ontwikkelingslanden de gedachte, dat het goed is om de invoer van consumptiegoederen met een luxe karakter te belemmeren, teneinde op deze wijze de import van kapitaalgoederen te kunnen vergroten, en aldus de reële kapitaalsvorming en het productievermogen van het land te versterken. Bedacht dient evenwel te worden, dat dit alleen het geval is, indien met de importbelemmering tegelijkertijd de binnenlandse spaarquote wordt vergroot ²⁶⁾. Anders immers zal het deel van het inkomen, dat niet meer voor de aankoop van buitenlandse consumptiegoederen wordt benut, besteding zoeken in de richting van importvervangende consumptiegoederen, ten koste van binnenlandse investeringen, of ten koste van de voortbrenging ten behoeve van de export ²⁷⁾. Nu zal door een systeem van binnenlandse vergunningen tot aankoop, maar vooral door inflatie, de toeneming van de besparingen wel ten dele kunnen worden afgedwongen, en in zoverre is de maatregel dus juist. Aan deze oplossingen kleven echter weer andere, voldoende bekende, bezwaren voor richting en omvang van de binnenlandse productie en de investeringen.

Vervolgens wordt het heffen van invoerrechten, of meer in het algemeen, het treffen van beschermende maatregelen, ook wel ver-

²⁵⁾ Tinbergen: t.a.p. blz. 120/121.

²⁶⁾ R. Nurkse: „Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries” (1953) blz. 113.

²⁷⁾ De mogelijkheid, dat hiertoe productiefactoren worden aangewend, die tevoren niet werden benut („disguised unemployed”) kan wel worden verwaarloosd.

dedigd met een beroep op de stelling, dat hierdoor een ruilvoetverbetering kan worden bereikt. Op deze wijze kunnen de ontwikkelingslanden dan een groter aandeel van het wereldinkomen tot zich trekken, n.l. in feite door een beperking van de internationale handel. Op zich zelf is dit volkomen juist²⁸⁾, maar gemakkelijk kan worden aangetoond, dat de kwantitatieve betekenis hiervan voor de individuele ontwikkelingslanden slechts zeer gering kan zijn²⁹⁾.

Een derde reden voor het treffen van beschermende maatregelen is, dat men op deze wijze nieuwe ondernemingen en bedrijfstakken het ontstaan wil mogelijk maken. In feite gaat het hier dus om het welbekende opvoedingsargument ten gunste van protectie. Zoals bekend steunt dit argument ten diepste op het bereiken van *externe* voordelen van productie op grote schaal³⁰⁾, welke een tijdelijke bescherming noodzakelijk maken, totdat de bedoelde voordelen zijn bereikt. Op zich zelf is dit argument op ontwikkelingslanden typisch van toepassing, want de onevenwichtige structuur van de gehele volkshuishouding maakt, dat het juist de externe voordelen van de productie op grote schaal zijn, die tot stand moeten worden gebracht, wil de volkshuishouding zich kunnen ontwikkelen.

De drie argumenten, die summier zijn besproken, wijzen dus alle in de richting van *protectie*, indien de industriële landen hierop tenminste niet met *tegenmaatregelen* reageren. Toch zou ik willen opmerken, dat dit slechts het geval is, indien andere middelen van internationale bijstand ontbreken. De protectionistische maatregelen, waarover is gesproken, passen a.h.w. in een verouderd wereldbeeld, waarin de afzonderlijke staten los naast elkaar voortbestaan en uitsluitend op eigen krachten zijn aangewezen. Thans is dat niet meer het geval, en zijn er betere middelen om de beoogde doeleinden te bereiken. De vergroting van de kapitaalvorming in de ontwikkelingslanden en het verkrijgen van een hoger aandeel in het wereldinkomen kan veel beter

²⁸⁾ Zie F. de Roos: „Theorie der Internationale Economische Betrekkingen” (1961) blz. 236–239.

²⁹⁾ De mate van ruilvoetverandering hangt af van de elasticiteit van de buitenlandse vraag naar de exportproducten van het ontwikkelingsland en van de elasticiteit van het aanbod in het buitenland van de importproducten van het ontwikkelingsland. Wanneer deze elasticiteiten *voor ieder land afzonderlijk* worden bekeken zullen zij vermoedelijk zeer groot zijn, zodat de ruilvoetverbetering slechts zeer gering zal kunnen zijn. Het is zelfs mogelijk dat er dan vanwege de inkrimping van het handelsvolume een verlies zal optreden, tenzij de beschermende rechten zeer laag zijn, d.w.z. een optimumtarief dat van weinig betekenis is.

³⁰⁾ De Roos: t.a.p. blz. 224–228.

op directe wijze door middel van internationale kapitaalhelp geschieden. Ook het bereiken van een betere structuur, waarbij ook aan scholing en mobiliteit van de arbeid moet worden gedacht, kan beter en directer door internationale bijstand worden verkregen, terwijl dan tevens voor bepaalde bedrijfstakken, die daaraan behoefte hebben, subsidies in de vorm van een bedrag ineens kunnen worden verstrekt, waardoor de marginale beslissingen van consumenten en producenten niet worden beïnvloed ³¹⁾.

Het moderne instrument van de kapitaalhelp, door rijke aan arme landen verstrekt, maakt het hanteren van handelspolitieke maatregelen door laatstgenoemde landen met het oog op hun ontwikkelingsproces overbodig, indien en voorzover deze hulp tenminste in voldoende mate wordt verstrekt.

Ik kom nu tot een laatste punt. Ongetwijfeld zal de vraag opkomen, wat de betekenis kan zijn van economische ontwikkeling in de nu nog arme landen voor de exportmogelijkheden van de huidige geïndustrialiseerde landen. Het zal natuurlijk niet mogelijk zijn, hierover met zekerheid uitspraken te doen, daar het niemand gegeven is in de toekomst te schouwen, maar wellicht kunnen enkele voorzichtig gestelde overwegingen omtrent dit punt toch nuttig zijn.

Economische groei van de ontwikkelingslanden, d.w.z. stijging van de reële productie door toeneming van de gebruikte hoeveelheden productiefactoren, met name kapitaal, en door toepassing van nieuwe productietechnieken, kan verschillende gevolgen hebben voor de internationale handel. In eerste instantie kan hier onderscheid worden gemaakt tussen een productie- en een consumptie-effect. Beide effecten kunnen zowel stimulerend als verminderend werken t. o. v. de internationale handel, al naar gelang de hoeveelheden exporteerbare en importvervangende goederen een meer of minder sterke stijging of zelfs wel een daling ondervinden, gezien vanuit de aanbods- dan wel de vraagzijde van het zich ontwikkelende land ³²⁾. Het aantal combinaties, dat men in de verschillende casus-posities kan maken, is uiteraard zeer groot. Daar komt nog bij, dat ook wijzigingen in de vraagstructuur, zowel als gevolg van hogere reële inkomens en gewijzigde inkomensverdelingen, als van de introductie van nieuwe goederen, invloeden

³¹⁾ Tinbergen: t.a.p. blz. 41.

³²⁾ Bedoeld worden de verschillende vormen van „trade-bias”. Zie H. G. Johnson „Money, Trade and Economic Growth” (1962) Hoofdstuk IV.

in verschillende richtingen kunnen uitoefenen. Op grond van theoretische overwegingen is de vraag, of de huidige geïndustrialiseerde landen grotere dan wel kleinere exportmogelijkheden voor hun industrieproducten, zowel kapitaalgoederen als eindproducten, zullen mogen verwachten, indien de huidige ontwikkelingslanden hun reële inkomen per hoofd aanmerkelijk zien groeien, dan ook niet te beantwoorden.

Indien men echter de ervaringen uit het verleden, toen verschillende landen een proces van industrialisatie en economische groei hebben doorgemaakt, als een indicatie mag gebruiken voor de ontwikkeling in de toekomst, is over het onderhavige vraagstuk wel iets meer te zeggen.

In een recente publicatie komt Maizels op grond van zeer uitvoerig onderzoek tot de conclusie ³³⁾, dat de half geïndustrialiseerde landen tussen 1913 en 1959 weliswaar als gevolg van het industrialisatieproces in belangrijke mate overgingen tot importvervanging van industriële goederen, maar dat de algemene inkomens- en vraagstijging dit nog overcompenseerde, zodat per saldo de invoer van industrieproducten nog vermeerderde. Terloops merk ik op, dat eenzelfde conclusie ook voor de geïndustrialiseerde rijke landen geldt.

Indien men mag verwachten, dat de landen, die nu nog geheel aan het begin van hun economische ontwikkeling staan, een overeenkomstig patroon van internationale handel bij voortzetting van het ontwikkelings- en industrialisatieproces vertonen als de nu als half of reeds als geheel geïndustrialiseerd aangemerkte landen, dan mag men tevens verwachten, dat op de lange termijn het volume van hun totale importen van industriële goederen zal toenemen ³⁴⁾.

Het geheel overziende zou ik bij wijze van korte samenvatting willen opmerken, dat de wereldhandel als zodanig niet in staat is om economische ontwikkeling in de arme volkshuishoudingen te brengen, doch dat zij, mits voor deze volkshuishoudingen voldoende internationale kapitaalhelp en bijstand in andere vormen wordt verkregen, zeer wel het ontwikkelingsproces kan stimuleren. Hierbij is het van belang, dat de handelsbelemmeringen zowel in de welvarende als in de arme landen tot het strikt noodzakelijke worden beperkt, n.l. om voor deze volkshuishoudingen vitale activiteiten in stand te houden. Verwacht mag

³³⁾ A. Maizels: „Industrial Growth and World Trade” (1963) blz. 153.

³⁴⁾ Maizels: t.a.p. blz. 415.

worden, dat de handel in industriële producten, ook met de huidige ontwikkelingslanden, indien zij er in slagen hun proces van ontwikkeling en industrialisatie in de gewenste mate voort te zetten, zal toenemen.

THE
LIBRARY
OF THE
MUSEUM
OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY
OF THE
MUSEUM OF
COMPARATIVE ZOOLOGY
AND
ANATOMY

30000009735790

BIBLIOTHEEK VRIJE UNIVERSITEIT
3 0000 00973 5790

